

V. S. Naipaul: A nagy folyó kanyarulatában

„**MOST** majd le fogják fordítani a műveit: a Nobel-díj fertőtlenít” – jósolta ragyogó eszéjében Tamás Gáspár Miklós („V. S. Naipaul Nobel-díjas, sőt”, *ÉS*, 2001. okt. 19.). Sajnos nem lett igaz: legalábbis nem mutatkozik túlságosan sok jele a nagy igyekezetnek. A Cartaphilus Kiadó 2001-ben előrukkolt az addigi egyetlen (eredetileg 1983-as) magyar nyelvű Naipaul-regény újrakiadásával, mi több, a lassan húszéves kísérőtanulmányt is újraközltek. A fülszöveg szintén a régi, mindössze Idi Amin neve maradt ki belőle, tanulságos és megérdemelt módon. Mi van még? A kegyetlen Argentína-könyv (*Eva Perón visszatér*, Európa, Bp., 1984, Prekop Gabriella fordítása), a *Fél élet* és a *Mr. Biswas háza* (ugyancsak Cartaphilus, 2004 és 2005, mindkettő ifj. Kőrös László fordításában), három novella, egy fejezet az *A Turn in the South* című kötetből és egy önéletrajzi esszé – a legjobb tudomásom szerint jelenleg nagyjából ennyi olvasható magyarul Sir Vidiadhar Surajprasad Naipaultól. Pedig – Nobel-díj ide vagy oda – nagyon nagy íróról van szó.

A regény közepe táján Fekete-Afrika szívében, a nagy folyó kanyarulatánál fekvő városban találkozik a két gyerekkori barát. Mindketten hinduk, és az Afrika keleti partján található kisvárosból származtak el. Szelim kereskedőként él a borotvaélen táncoló afrikai ország kellős közepén, Indar Londonból érkezett. „Eleinte nem akartam hazamenni – mondta Indar. – Azt hittem, a szívem nem bírná ki. De a repülőgép csodálatos dolog. Az ember még itt is van, de már ott is. Gyorsabb, mint a szív. Hamar

érkezel, és hamar távozol. Nem bánkódsz sokat. És még valami. Repülőgéppel sokszor vissza lehet menni ugyanarra a helyre. És ha sokszor visszamégy, különös dolog történik veled. Többé nem bánkódsz a múlt miatt. Megérted, hogy a múlt csak a te lelkedben létezik, a valóságban nem. Rálépsz a múltra, megtaposod. Először olyan érzés, mintha egy keretet taposnál. De végül már csak földet látsz a lábad alatt. Meg kell tanulnunk így élni.”

V. S. Naipaul a trinidadi Chaguanasban született, bevándorolt, saját hagyományairól lassanként leváló hindu család gyermekeként. Tizennyolc éves korában ösztöndíjasként Oxfordba került, azóta Angliában él, leszámítva hosszú utazásait Ázsiában, Afrikában, Észak- és Dél-Amerikában. Gyakorlatilag teljes életműve a fenti kétmondatos életrajzban gyökerezik: a történelemnélküli és önmagának a legkülönbébb hagyományok roncsaiból fedelet barkácsoló harmadik világ írójaként metsző éleslátással leplezi le a „kerek világnak”, az életnek biztos kereteket adó tradíciók kontinuitásának hazug illúzióját. Mindezt pedig teszi úgy, hogy elsősorban nem a gyarmatait sorsukra hagyó nyugati világ lelkiifurdalására apellál. A legnagyobb tragédiát, az önbecsapás bűnét nem kívánja a Nyugat nyakába varrni. A működésképtelen kvázi-struktúrákban regnáló, alkalmazkodásra és túlélésre szocializáló gyarmati utódállamok perspektívatlanságát belülről, a kaosz kellős közepéről körbepillantva igyekszik megragadni. „Itt nem arról van szó, hogy nem tudják a jót a rossztól megkülönböztetni – jelenti ki *A nagy folyó kanyarulatában* egyik szereplője. – Itt nincs olyan, hogy jó.”

A regény hősei mind ugyanannak az otthontalanságnak és ideiglenességnek az állapotában élnek, legyen szó akár a Fekete-Afrika szívében idegenként, óvatosan tapogatózva élő Szelimről, a dzsungelbeli halászfaluból főiskolára kerülő, később kormányfunkcionáriussá emelkedő Ferdinandról („Afrika új emberének” reprezentánsáról), az ország diktátorának, a Nagy Embernek az árnyékában dolgozó, önáltató európai értelmiségiekről vagy a növekvő viskóváros népéről, akik a főzőtűzek mellett guggolva töltik a nap nagy részét. Ez a folyamatos, formátlan fenyegetettség és kiszolgáltatottság adja a regény alapszólalmát. A változások nem mutatnak irányt, csak újabb, máról holnapra életbe lépő és elavuló játékszabályok felbukkanását jelentik; semmiféle kulturális, vallási vagy politikai tradíció nem nyújthat fogódzót, mivel ebben a világban semmiféle működő tradíció nem létezik. És ami még rosszabb, arra sincs mód, hogy a fentiek igénye megfogalmazódjék. A narrátor, Szelim messziről érkezett ide: idegenként, idegenségének és gyökértelenségének bizonyos értelemben oltalmazó tudatában higgadtan és éles szemmel képes követni az eseményeket, melyek végén nem a hazáját és nem az otthonát, hanem „csupán” életének egy fontos szakaszát kényszerül a háta mögött hagyni.

És ez a pillantás, az adott társadalmat némileg kívülről-felülről figyelő, bölcs – egyszerre távolságtartó, megértő és megítélő – elbeszélői szólam nagy költészetet hoz létre. Naipaul trinidadi gyermekkoráról szólva nemcsak a kulturális tradíciók töredékességét emlegeti fel, hanem az irodalmi mintákét is. A világirodalom nagy, kanonikus művei is értelmezésre váró, idegen világokként jelentek meg a számára. Ennél fogva kezdő íróként a kulturális hagyomány otthont teremtő folytonosságát kényszerült nélkülözni – talán ezzel is magyarázható az a látás- és előadásmód, amely szereplők motívumait nem belülről, nem a pszichikai struktúrájuk, hanem az őket meghatározó kulturális környezet felől kö-

zelíti meg. Az adott színtér – Fekete-Afrika – így nem csupán egzotikus keret, nem a kibontakozó sorsfordulatok extrém színhelye, hanem bizonyos értelemben a regény főszereplője. Mindennek ellenére mégsem szociografikus műről van szó: ennek illusztrálásához elég egyetlen idézet, a könyv legszébb szimbóluma, a nagy folyón lépten-nyomon felbukkanó virágok leírása. Szelim történetének refrénszerűen felbukkanó kísérője ez a jelenség, azon kevés dolgok egyike, amelyek némi otthonosságot kölcsönöznek a környezetének. De, mint látjuk, a helyzet ennél némileg bonyolultabb:

„Dél felől, a kanyar mögül vízijácintcsomók vitorláztak elő szüntelenül – sötét, sodródó szigetek a sötét vízen –, és lebucskáltak a zuhatagon. Az eső és a folyó mintha csomókban tépdeste volna a bozótot a kontinens szívéből, hogy kiúsztassa az óceánra, mérhetetlenül messze. Pedig a vízijácintot maga a folyó termette. Ez a magas, lila virág csak néhány évvel azelőtt jelent meg, s az itteni nyelvnek nem is volt szava rá. Úgy hívták, hogy »az új valami«, »az új valami a folyón«; számukra ez is csak újabb ellenség volt. Gumiserű folyondárja és levelei sűrűn összegubancolódvá hozzátapadtak a parthoz, és megnehezítették a csónakok útját. Gyorsan nőtt, sokkal gyorsabban, hogysen a férfiak ki tudták volna irtani kezdetleges szerszámaikkal. A falvakba vezető csatornákat örökösen tisztogatni kellett. A vízijácint éjjel-nappal tódult dél felől, és folyvást szaporította magát, amerre elhaladt.”

Ugye, világos: itt nincs olyan, hogy jó. A nosztalgikus gyarmati romantika innen nézve nem fölháborító, nem hazug, hanem egyszerűen értelmezhetetlen. Naipaul regénye nyomasztó olvasmány, ám épp ezáltal képes arra, ami az irodalom legfontosabb dolga: újrendezni a világról alkotott képünket.

Keresztesi József